

Utjecaj načina poučavanja na motivaciju i stav učenika prema hrvatskome jeziku kao nastavnome predmetu

UDK: 371.3:81'243

37.062

37.015.3

Prethodno priopćenje

Primljeno: 12. 10. 2010.

Prof.dr.sc. Dunja Pavličević-Franić¹

dunja.pavlicevic-franic@ufzg.hr

Mr. Katarina Aladrović Slovaček²

kaladrovic@gmail.com

Učiteljski fakultet Sveučilišta u Zagrebu, Zagreb

¹ Dunja Pavličević-Franić, redovita je profesorica, predaje kolegije Hrvatski standardni jezik, Jezično izražavanje i Komunikacijska gramatika. Ujedno obnaša i dužnost predstojnice Katedre za hrvatski jezik, književnost, scensku i medijsku kulturu. Područje njezina znanstvena interesa jezikoslovna je kroatistika, primijenjena lingvistika i lingvodidaktika, a posebice se bavi višejezičnošću i komunikacijskom gramatikom u ranojezičnome diskursu.

² Katarina Aladrović Slovaček zaposlena je kao znanstvena novakinja - asistentica na Katedri za hrvatski jezik, književnost, scensku i medijsku kulturu. Vodi seminare i vježbe na kolegijima Hrvatski jezik i Komunikacijska gramatika. U svome znanstvenom djelovanju bavi se primijenjenom lingvistikom te osobito razvojem komunikacijske kompetencije u ranome učenju i poučavanju hrvatskoga jezika.

Sažetak

Polaskom u školu započinje sustavno institucionalno učenje hrvatskoga standardnoga jezika kojemu tijekom školovanja pripada i najveći broj nastavnih sati. No unatoč tome, istraživanja ukazuju na nisku razinu temeljne pismenosti hrvatskih govornika i činjenicu da materinski jezik dijeli posljednja mjesta na ljestvicama omiljenih nastavnih predmeta (Miljević-Riđički i sur., 2004). Istraživanjem se željelo odgovoriti na temeljno lingvodidaktičko i komunikacijsko, ali i pedagoško-psihološko pitanje: u kojoj je mjeri potrebno mijenjati načine poučavanja hrvatskoga jezika kako bismo motivirali učenike da zavole materinski jezik te da ga uspješnije i lakše usvajaju.

Važnu ulogu u procesu učenja i poučavanja, te u poticanju pozitivnoga stava prema materinskome jeziku imaju učitelji hrvatskoga jezika. Stoga je primarni cilj ovoga rada bio - ispitati motivaciju učitelja (N=150) i načine poučavanja u nastavi hrvatskoga jezika, te ispitati stav učenika (N=200) prema hrvatskome jeziku kao nastavnome predmetu. Kao instrumenti ispitivanja korišteni su anketni upitnici. Podaci su analizirani i obrađeni u SPSS programu za statistiku (F-test, t-test, X²-test).

Ključne riječi: nastava hrvatskoga jezika, motivacija učitelja i učenika, rano-jezični diskurs

Uvod

U posljednje vrijeme, u Hrvatskoj se često ističe važnost poznavanja materinskoga jezika, posebice zbog učestalih promjena u hrvatskome obrazovnome sustavu. Od 2005. godine uvedeno je studiranje prema bolonjskim načelima, u osnovnim je školama na snazi HNOS (Hrvatski nacionalni obrazovni standard, 2006.) i NOK (Nacionalni okvirni kurikulum, 2009.), a 2010. godine u srednje je škole uvedena državna matura. Kako se hrvatski jezik kao nastavni predmet nalazi među obveznim predmetima na državnoj maturi, a u provjerama znanja na osnovnoškolskoj razini također ima istaknuto mjesto, postavlja se pitanje kvalitete nastavnih planova i programa iz hrvatskoga jezika za osnovnu školu, gimnazije i strukovne škole. Na potrebu propitivanja kvalitete programa i načina poučavanja, ukazuju objavljeni predrezultati provjere znanja iz hrvatskoga jezika koji razinu usvojenosti gramatičko-pravopisnih sadržaja pokazuju nezadovoljavajućom. Upravo ta činjenica motivirala je ovo istraživanje kojim se želi ispitati koliko je stav učitelja hrvatskoga jezika

povezan s motivacijom i stavom učenika prema hrvatskome jeziku kao nastavnome predmetu.

Hrvatski jezik satnicom je najopsežniji predmet osnovnoškolskoga i srednjoškolskoga obrazovanja. Najuže je povezan sa svim ostalim predmetima jer se sva komunikacija odvija na materinskome jeziku. U osnovnoškolskome obrazovanju djeca do šestoga razreda osnovne škole hrvatski jezik uče pet nastavnih sati tjedno, a u završnim razredima osnovne škole te u gimnaziji četiri nastavna sata tjedno. U strukovnim se školama hrvatski jezik poučava tri nastavna sata tjedno. Predmet hrvatski jezik objedinjuje četiri nastavna područja: jezik, književnost, medijsku kulturu i jezično izražavanje. U osnovnoj školi većina nastavnih sati otpada na poučavanje jezika i jezičnoga izražavanja, dok se u srednjoj školi većina vremena posvećuje poučavanju književnosti. Upravo taj nerazmjer dovodi u pitanje rezultate učenika na testovima vanjskoga vrednovanja, osobito na razini pismenosti. U školi se poučava standardni oblik hrvatskoga jezika koji je autonoman i služi kako bi se cijela jezična zajednica međusobno sporazumjela (Katičić, 1970.).

Temeljni cilj nastave hrvatskoga jezika je osposobiti učenike za uspješnu komunikaciju na materinskome jeziku, ali i ovladavanje sadržajima drugih predmeta te uključivanje u cjeloživotno obrazovanje. Cilj je, također, poticanje jezično-izražajnih sposobnosti, literarnih i čitateljskih sposobnosti, osvješćivanje važnosti znanja hrvatskoga jezika te razvijanje pozitivnoga stava prema hrvatskome jeziku, književnosti i kulturi (Nastavni plan i program, 2006.). Koliko se ti ciljevi ostvaruju u nastavi hrvatskoga jezika u osnovnoj školi, te kakav je stav učitelja hrvatskoga jezika s jedne strane i učenika s druge strane, tema je ovoga rada.

Razvoj jezičnih kompetencija u nastavi hrvatskoga jezika

Jedan od važnijih ciljeva nastave hrvatskoga jezika jest razvoj jezično-komunikacijskih sposobnosti (Nastavni plan i program, 2006.). Sposobnost razumijeva znanje o čemu (Anić, 2001.), a kad se govori o jezičnoj sposobnosti ili kompetenciji, onda ona obuhvaća dvije razine: komunikacijsku i lingvističku. Komunikacijska kompetencija podrazumijeva primjenu jezičnoga znanja u konkretnim komunikacijskim situacijama, tj. sposobnost govornika da od ponuđenih jezičnih podsistema odabere onaj najpogodniji (Hymess, 1980.). S druge strane, lingvistička kompetencija označava teorijsko znanje o jeziku, odnosno fluentno znanje gramatike (Chomsky, 1967.).

U razdoblju ranoga učenja jezika, dok se učenik nalazi u fazi konkretnih misaonih operacija (Piaget, 1977.), potrebno je ponajprije poticati razvoj komunikacijske kompetencije. Oko 11.-12. godine života, učenik ulazi u fazu apstraktnih misaonih

operacija i tad je potrebno, uz komunikacijsku, poticati i lingvističku kompetenciju. Jezično gradivo je apstraktno, a samim time učenicima teško i nerazumljivo. Stoga je u ranome učenju hrvatskoga jezika potrebno razvijati najprije komunikacijsku kompetenciju, te apstraktno jezično gradivo poučavati na primjerima iz života (prema načelu zornosti). Jezične kompetencije ostvaruju se kroz sadržaje svih nastavnih predmeta, a ne samo u nastavi hrvatskoga jezika jer dijete govori, čita i piše na hrvatskome (materinskom) jeziku (Pavličević-Franić, 2005.). Koliko je učenje i znanje materinskoga jezika važno, potvrđuje i dokument Europske komisije pod nazivom *Osam ključnih kompetencija za cjeloživotno učenje* (ŠK, 2005.), u kojemu je komunikacija na materinskome jeziku stavljena na prvo mjesto. Ovlada li učenik dobro materinskim jezikom, lakše će usvajati sadržaje i drugih nastavnih predmeta, a lakše će učiti i druge strane jezike.

Komunikacijsko-humanistički pristup nastavi hrvatskoga jezika

Usvajanje materinskoga jezika u ranoj dobi odvija se u prirodnome komunikacijskome okruženju. Dijete usvaja jezik brzo i bez napora, ponajprije motivirano potrebom sporazumijevanja s okolinom, dakle potrebom funkcionalne komunikacije u svakodnevnome životu. U tome govorno-razvojnome razdoblju, djetetovo jezično izražavanje sadrži elemente ugone, spontane aktivnosti koju većina djece prihvaća s radošću. U toj ranoj dobi djeca jezik uče kroz igru i tako se kroz predvježbe za jezične djelatnosti čitanja i pisanja pripremaju za sustavno institucionalno učenje jezika (Pavličević-Franić, 2005.).

Polaskom u školu dolazi do prijelaza sa funkcionalnoga na standardizirano učenje, pri čemu se zanemaruje svakodnevna komunikacija sa svrhom što boljšega sporazumijevanja, a učenje gramatičkih pravila i definicija dobiva preveliko značenje (Pavličević-Franić i Aladrović, 2009.). U nastavi jezika na početku školovanja previše se inzistira samo na lingvističkome i kognitivnome aspektu, a zanemaruje se stvarna komunikacija kao i izvanjezični elementi nastave, ponajprije psihološko-humanistički i sociokulturološki. Istraživanja potvrđuju da nije problem u tome što učitelji misle kako je to manje važno, već u tome što ne znaju kako to u praksi provesti ili nemaju potrebna znanja i uvjete (Miljević-Ridički i sur., 2004.).

Humanistička edukacija ističe nastavu usmjerenu na pojedinca > učenika koji tijekom obrazovanja ne treba razvijati samo kognitivnu sferu, nego valja imati na umu učenikove misli i osjećaje. Suvremeni pristupi u obrazovanju naglašavaju važnost razvijanja pozitivnih stavova kako bi se kod učenika poticao razvoj samopouzdanja, ali i pozitivne slike o sebi i drugima oko sebe (Miljević-Ridički i sur., 2004.). Praksa,

nažalost, pokazuje da u nastavi materinskoga jezika nisu u potpunosti prihvaćeni svi elementi humanističke edukacije jer učitelji još uvijek najveći dio nastave izvode *ex cathedra*. Ne potiču učenike u dovoljnoj mjeri na komunikaciju, te samo ponekad provode sate u kojima je integrirana igra ili drugi elementi humanističke edukacije i pozitivne psihologije (Pavličević-Franić i Aladrović, 2009.).

Suvremena nastava hrvatskoga jezika podrazumijeva uključenost komunikacijsko-funkcionalnoga metodičkoga pristupa, temeljenoga na načelima humanističke edukacije, čineći komunikacijsko-humanistički sustav učenja/poučavanja materinskoga jezika (Miljević-Riđički i sur., 2004.). Takav način rada uključuje didaktičku igru kao jedan od osnovnih elemenata poučavanja u ranoj dobi (Cook, 2005.). Učenje kroz igru ne zamara učenika jer je igra djeci imanentna aktivnost te tako učenik relativno brzo i uz manji zamor savladava inače teške gramatičko- pravopisne sadržaje (Duran, 1997.). Igrajući se dijete uči, a obrazovni efekt ostvaruje se nesvjesno (Pavličević-Franić, 2005.). Uz igru, komunikacijsko-humanistički sustav uključuje i funkcionalnu jezičnu komunikaciju, što znači učenje jezika u funkciji svakodnevne komunikacije. Dakle, gradivo gramatike, pravopisa i izražavanja usvaja se u skladu s kognitivnim i komunikacijskim potrebama učenika određene dobi, te se prilagođuje njegovu emocionalnom i sociokulturnom iskustvu. Uz igru i funkcionalnu jezičnu komunikaciju, treći element komunikacijsko-humanističkoga pristupa je pluralizam didaktičkih načela, postupaka i nastavnih sredstava koji bi trebao zadovoljiti osnovna načela nastave hrvatskoga jezika: sustavnost, životnost, primjerenost, obavijesnost, zanimljivost. Metodički bi instrumentarij, pritom, trebao biti prilagođen učenikovom emocionalnom i kognitivnom iskustvu, predznanju, tipovima i vrstama vježbi te jezičnome sadržaju. Četvrti element je metoda indukcije, što znači da učenje i poučavanje materinskoga jezika ne bi trebalo počivati na zapamćivanju definicija i jezičnih paradigmi, nego bi učenik sam trebao zaključivati na osnovi obilja primjera iz svakodnevnoga života. Peti element, koji je u ovome radu i motiv istraživanja, jest učitelj i njegova uloga u komunikacijsko-humanističkome sustavu poučavanja. Promjene nastavnoga procesa, razvoj tehnologije, te promjena životnoga ozračja, teže za drugačijom ulogom svih sudionika odgojno-obrazovnoga procesa, ponajprije za primjerenijim načinima rada u osnovnoj školi (Miljević-Riđički i sur., 2004.). Velike su zadaće koje se od učiteljeva angažmana u tako organiziranoj nastavi očekuju, a to su specifične psihofizičke i organizacijsko-kreativne aktivnosti, drugačije od tradicionalnoga sustava djelovanja. Od učitelja se zahtijeva dovoljno stručnosti, ali i želje, volje i sposobnosti da prihvati nešto novo i nestereotipno. Učiteljev je poticaj ključan u suzbijanju neprimjerene nastave i zamora gradivom. Svaki učitelj, pa tako i učitelj hrvatskoga jezika, moderator je komunikacijsko-funkcionalnoga pristupa, osoba koja potiče usvajanje znanja, ali i razvija pozitivne stavove kod učenika (Rijavec,

Miljković i Brdar, 2008.). Istraživanja koja su napravljena među osnovnoškolcima na satima hrvatskoga jezika pokazuju da učenici hrvatski jezik, nažalost, svrstavaju u manje drage predmete. Zajedno s matematikom, hrvatski jezik dijeli posljednja mjesta na ljestvicama omiljenih predmeta (Miljević-Riđički i sur., 2004.). Učenici smatraju da je gradivo prezahtevno, ali i sadržajem preopsežno pa vrlo često moraju tražiti dodatnu pomoć kako bi ga uspješno savladali. Istraživanja također pokazuju da učenici u nastavi hrvatskoga jezika premalo komuniciraju (usmeno i pismeno), a nastava se uglavnom svodi na učenje i zapamćivanje gramatičko-pravopisnih činjenica (Pavličević-Franić i Aladrović, 2008.). Učenici, pak, pokazuju interes za nestereotipnim satima hrvatskoga jezika u koje će biti integrirana igra, koji će im biti zanimljivi i sadržajno poticajni (Pavličević-Franić i Aladrović, 2009.).

Velik dio učenika uključenih u istraživanje, iskazuje negativan stav prema hrvatskome jeziku kao nastavnom predmetu, a zabrinjava i činjenica da je velik broj ravnodušnih učenika prema hrvatskom jeziku (niti ga vole, niti ga ne vole). Tek manji broj učenika voli hrvatski jezik kao predmet. Uspoređujući kontrolnu i eksperimentalnu grupu (jednoj su sadržaji hrvatskoga jezika prezentirani komunikacijsko-funkcionalnim pristupom, a drugoj na tradicionalan način), pokazalo se da učenici kojima je nastava prezentirana u skladu s načelima suvremene edukacije, imaju pozitivnije stavove prema hrvatskome jeziku kao nastavnom predmetu. To potvrđuje našu pretpostavku o međuzavisnosti načina poučavanja i percepcije hrvatskoga jezika kao nastavnoga predmeta. Upravo taj zaključak govori u prilog tezi da će poučavatelj, način poučavanja i izbor nastavnih metoda bitno odrediti uspješnost usvajanja jezičnih sadržaja, što je dodatni motiv za analizu stavova učenika i učitelja hrvatskoga jezika.

Metoda

Problem istraživanja i ispitanici

Želeći istražiti utječe li način poučavanja na motivaciju učenika i njihov stav prema hrvatskome jeziku kao nastavnom predmetu, napravljena su dva paralelna istraživanja. Prvo je provedeno na II. simpoziju učitelja hrvatskoga jezika (Poreč, 2008.). Istraživanjem su obuhvaćeni nastavnici (N=137) koji rade u osnovnim i srednjim školama Republike Hrvatske. Od dvjestotinjak prisutnih učitelja, u istraživanju je željelo sudjelovati njih 137. Učitelji su podijeljeni prema školama u kojima su zaposleni: osnovna, gimnazija, strukovna škola, te prema godinama radnoga staža u pet grupa: od 0 do 5; od 6 do 15; od 16 do 25, od 26 do 35; od 36 do 45. Drugo istraživanje odnosilo se na učenike od 2. do 8. razreda osnovne škole (N=100), iz područja grada Zagreba i središnje Hrvatske.

Instrumenti i postupak istraživanja

Kao instrumenti istraživanja poslužili su anketni upitnici za učitelje i učenike. Uz pomoć pitanja otvorenoga i zatvorenoga tipa željelo se ispitati zadovoljstvo učitelja radom u školi, metode poučavanja materinskoga jezika, stavovi o poučavanju, najčešće korištene metode, te način ocjenjivanja. Učenici su također ispitani anketnim upitnikom u kojemu su izrazili svoje stavove prema nastavi hrvatskoga jezika. Rezultati su obrađeni u SPSS programu za statistiku metodom analize varijance, t-testa, X²-testa i Pearsonovog koeficijenta korelacije.

U skladu s problemom, postavljeni su sljedeći primarni ciljevi istraživanja:

1. Ispitati zadovoljstvo učitelja hrvatskoga jezika radom u školi i mogućnošću dodatnoga obrazovanja (diferencirano s obzirom na tip škole i radni staž).
2. Ispitati kojemu nastavnome području (jezik, izražavanje, književnost, medijska kultura) učitelji pridaju najviše pozornosti u nastavi hrvatskoga jezika.
3. Ispitati koje metode i postupke učitelji najčešće rabe u nastavi jezičnoga izražavanja, a koje u nastavi jezika.
4. Ispitati koliko često učitelji hrvatskoga jezika primjenjuju elemente humanističke edukacije u nastavi.
5. Ispitati stavove učenika prema hrvatskom jeziku kao nastavnom predmetu općenito, te s obzirom na ocjenu iz hrvatskoga jezika.
6. Kao sekundarni cilj, istraživanjem se željelo utvrditi korelaciju između odgovora učenika i učitelja na ista pitanja, tj. elemente istosti ili sličnosti u učeničkim i nastavničkim odgovorima.

Polazne hipoteze

U skladu s ciljevima istraživanja postavljene su sljedeće hipoteze:

- H1. Očekuje se da će radom u školi i stručnim usavršavanjem biti najzadovoljniji gimnazijski učitelji.
- H2. Pretpostavka je da će učitelji hrvatskoga jezika najviše pozornosti posvećivati sadržajima književnosti.
- H3. Pretpostavka je da u nastavi hrvatskoga jezika učitelji najčešće rabe pismeno izražavanje, deduktivnu metodu, te frontalni oblik rada.
- H4. Očekuje se da učitelji nastavu hrvatskoga jezika često temelje na načelima humanističke edukacije.
- H5. Očekuje se da uspješniji učenici imaju pozitivniji stav prema hrvatskome jeziku kao nastavnome predmetu (imaju bolju ocjenu pa su više motivirani).
- H6. Ne očekuje se korelacija između odgovora učenika i učitelja na ista pitanja.

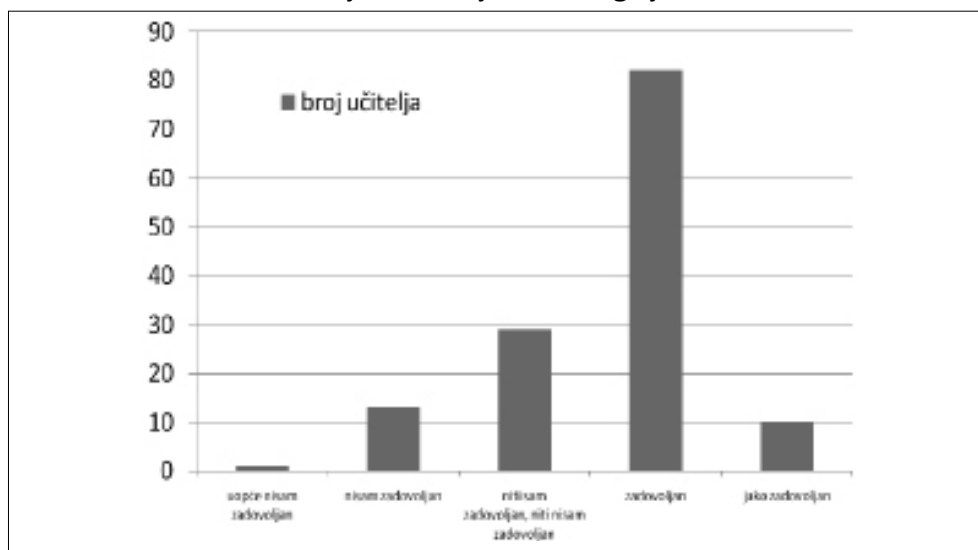
Rezultati i rasprava

Budući da učitelji hrvatskoga jezika velik broj nastavnih sati provedu s učenicima, za pretpostaviti je da ih dobro poznaju, osobito zahvaljujući različitim oblicima pisanih radova u kojima učenici iznose vlastite stavove, misli i osjećaje, kao i probleme koji su nerijetko vezani uz identitet te odnose s drugim osobama. Unatoč tome, provedena istraživanja (Miljević-Riđički i sur., 2004.; Pavličević-Franić i Aladrović, 2009.), pokazuju da velik dio učenika ne voli hrvatski jezik kao nastavni predmet. Rezultati ukazuju na negativne stavove učenika prema hrvatskome jeziku kao nastavnome predmetu, što vjerojatno utječe i na uspjeh u predmetu. Potaknuti tim spoznajama istražili smo stavove učitelja hrvatskoga jezika i osnovnoškolskih učenika.

a) Anketni upitnik za nastavnike

Zadovoljstvo poslom važan je faktor koji utječe na provedbu nastave, ali i stav učitelja prema učenicima. Poznato je da su hrvatski učitelji potplaćeni za svoj posao i da mediji prenose negativan stav učitelja prema vlastitome poslu. S druge strane, hrvatski učenici ostvaruju odlične rezultate na različitim europskim natjecanjima, kamo redovito odlaze zahvaljujući upravo trudu i radu svojih mentora, hrvatskih učitelja. Kakva je situacija s učiteljima hrvatskoga jezika, pokušava odgovoriti provedeno istraživanje. U anonimnome anketnome upitniku svaki je učitelj mogao izraziti svoje stavove zadovoljstva ili nezadovoljstva i probleme. Zanimljivo je da je većina učitelja hrvatskoga jezika (65%) zadovoljna svojim poslom, odnosno radom u školi (grafikon 1).

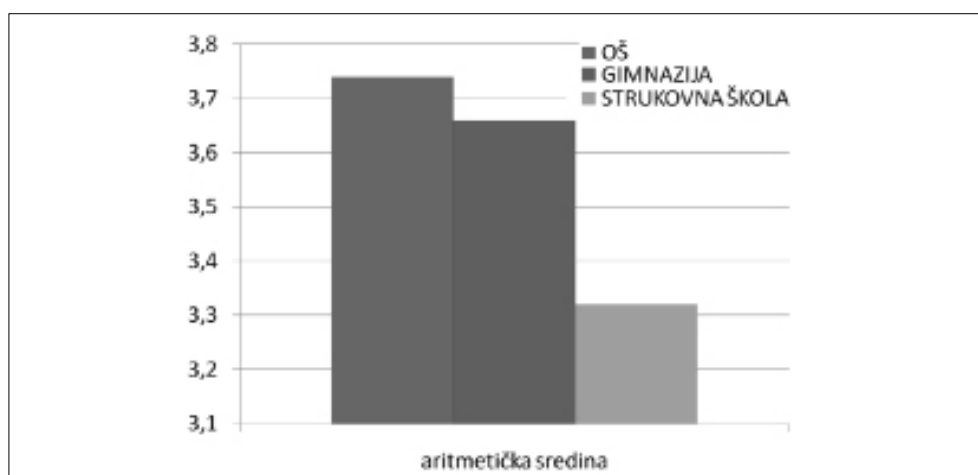
Grafikon 1. Zadovoljstvo učitelja hrvatskoga jezika radom u školi

Zaključci

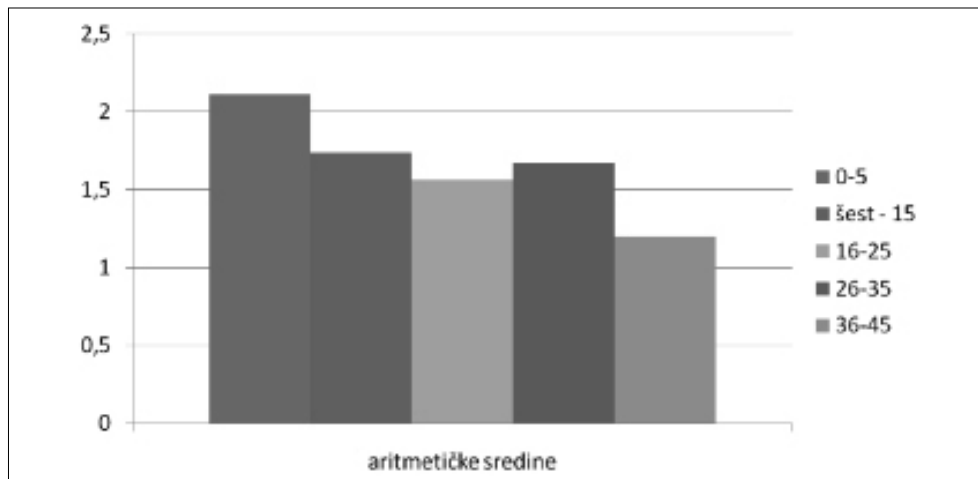
Analiza varijance pokazuje da ne postoji statistički značajna razlika s obzirom na godine radnoga staža (Sig = 0,96, df = 136, p = 0,05), ali postoji statistički značajna razlika s obzirom na tip škole u kojoj učitelji rade (Sig = 0,06, df = 136, p = 0,05). Najzadovoljniji su učitelji u osnovnim školama, dok su najmanje zadovoljni učitelji koji rade u strukovnim školama (*grafikon 2*). Time se opovrgava dio prve hipoteze koji pretpostavlja da će najzadovoljniji radom u školi biti gimnazijski učitelji.

Grafikon 2. Zadovoljstvo učitelja hrvatskoga jezika radom u školi (s obzirom na tip škole)

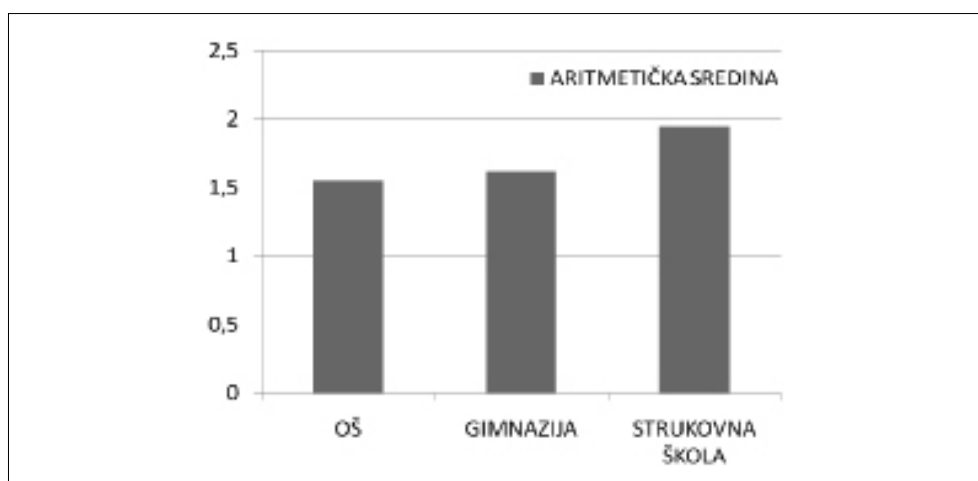
Stručna usavršavanja važan su aspekt napredovanja učitelja, ali su također i način motiviranja učitelja za posao koji rade. Usavršavanje redovito donosi nova znanja i iskustva, druženje s kolegama i sustručnjacima, što je svakako poticajno za mlade učitelje. Istraživanje pokazuje da postoji statistički značajna razlika u zadovoljstvu stručnim usavršavanjima s obzirom na godine radnoga staža (Sig = 0,00, df = 136, p = 0,05). Mladi učitelji su najzadovoljniji. Razlog tome počiva vjerojatno u činjenici što mladi učitelji (do pet godina staža), još uvijek upoznaju nove metode i stječu znanja. Stoga im je svako iskustvo za budući posao vrijedno pa su im i stručna usavršavanja nešto važnija nego ostalim učiteljima (*grafikon 3*).

Grafikon 3. Zadovoljstvo učitelja hrvatskoga jezika stručnim usavršavanjima (s obzirom na godine radnoga staža)

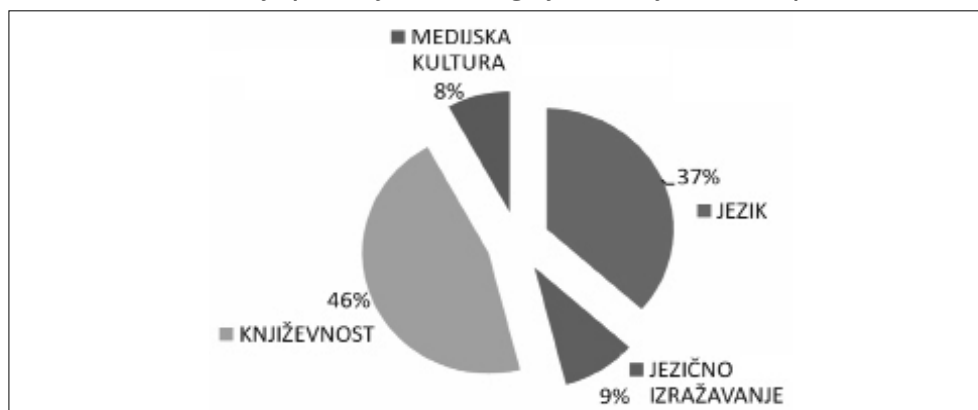
Istraživanjem je također utvrđena statistički značajna razlika s obzirom na tip škole u kojoj učitelji rade (Sig = 0,09, df = 136, p = 0,05). Najzadovoljniji su učitelji u strukovnim školama (*grafikon 4*), što je teško objasniti budući da učitelji (u svim tipovima škola) imaju vrlo sličan raspored stručnih usavršavanja. Time se opovrgava drugi dio prve hipoteze koji pretpostavlja da će stručnim usavršavanjima biti najzadovoljniji gimnazijski učitelji.

Grafikon 4. Zadovoljstvo učitelja hrvatskoga jezika stručnim usavršavanjem (s obzirom na tip škole)

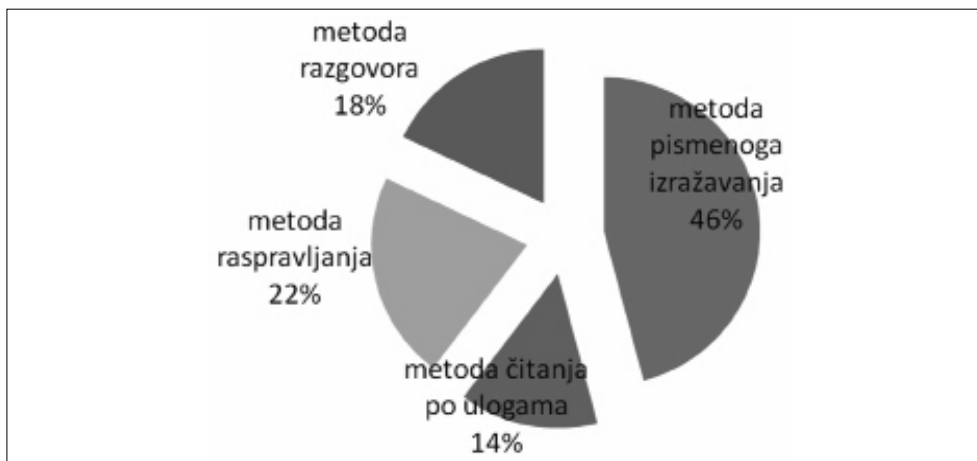
Nastavna praksa, ali i dosadašnja istraživanja, pokazuju da učitelji hrvatskoga jezika radije predaju književnost i medijsku kulturu, te tako, osobito u gimnaziji, jezik uvelike zapostavljaju. Koliko je spoznaja točna, provjereno je pitanjem: *Koje nastavno područje najviše volite predavati*. Odgovor je očekivan – književnost. Nastava jezika dolazi odmah nakon književnosti, dok se najmanji broj učitelja odlučio za medijsku kulturu (*grafikon 5*). Analiza varijance pokazuje da ne postoji statistički značajna razlika u rezultatima s obzirom na godine radnoga staža (Sig = 0,88, df = 136, p = 0,05) i s obzirom na tip škole u kojoj učitelji rade (Sig = 0,98, df = 136, p = 0,05). Time se potvrđuje druga hipoteza koja pretpostavlja da će učitelji hrvatskoga jezika najviše vremena posvećivati nastavi književnosti.

Grafikon 5. Koje područje hrvatskoga jezika najviše volite predavati?

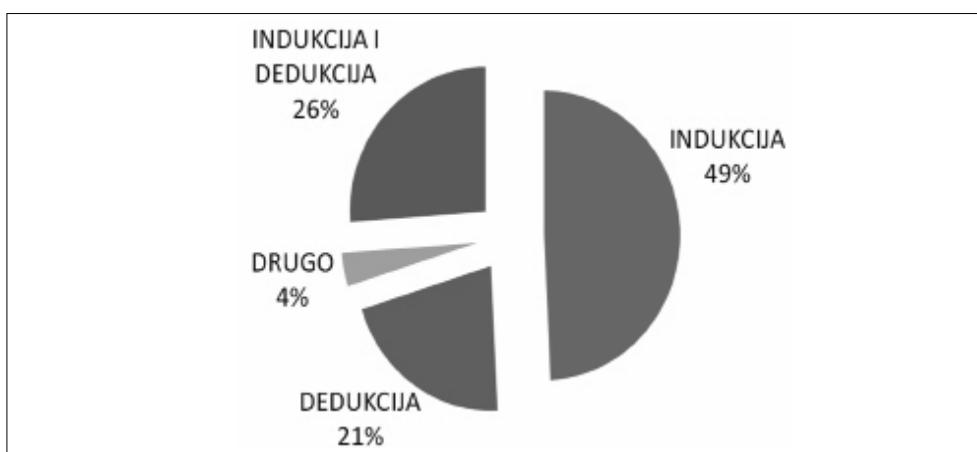
Nastava jezičnoga izražavanja važan je segment predmeta hrvatski jezik jer upravo to područje služi razvijanju komunikacijske kompetencije učenika. Istraživanjem se željelo ispitati uporabu metoda u nastavi jezičnoga izražavanja. Zaključeno je da je najupotrebljavanija metoda pisanoga izražavanja, zatim metoda razgovora pa metoda raspravljanja i metoda čitanja po ulogama (*grafikon 6*). Time se potvrđuje dio treće hipoteze koja pretpostavlja da učitelji u nastavi jezičnoga izražavanja najčešće upotrebljavaju metodu pismenoga izražavanja. Analiza varijance pokazuje da ne postoji statistički značajna razlika u rezultatima učitelja s obzirom na godine radnoga staža (Sig = 0,73, df = 136, p = 0,05) i s obzirom na tip škole u kojoj rade (Sig = 0,98, df = 136, p = 0,05).

Grafikon 6. Upotreba metoda u nastavi jezičnoga izražavanja

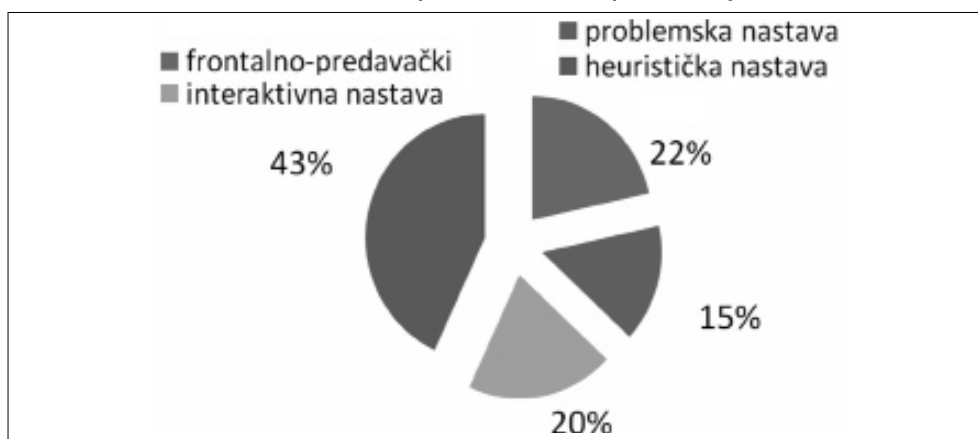
U nastavi jezika, odnosno pri obradi gramatičkih i pravopisnih sadržaja, najčešća metoda jest metoda indukcije. U procesu poučavanja, od pojedinačnoga prema općemu, kreće gotovo polovina ispitanih učitelja. No, još uvijek velik broj učitelja (21%), upotrebljava isključivo deduktivnu metodu u nastavi jezika, a dio učitelja (26%), upotrebljava podjednako i indukciju i dedukciju. Ovime se opovrgava dio treće hipoteze koji pretpostavlja da većina učitelja u nastavi jezika upotrebljava deduktivnu metodu (*grafikon 7*). Analiza varijance pokazuje da se učitelji ne razlikuju statistički značajno s obzirom na godine radnoga staža (Sig = 0,87, df = 136, p = 0,05) i s obzirom na tip škole u kojoj rade (Sig = 0,69, df = 136, p = 0,05).

Grafikon 7. Uporaba metoda u nastavi jezika

Učitelji su se u anketnom upitniku opredjeljivali i za sustav poučavanja koji najčešće upotrebljavaju u nastavi. Ponuđena su im četiri sustava: frontalno-predavački, problemski, interaktivni i heuristički. Najveći broj učitelja hrvatskoga jezika opredijelio se za heuristički sustav, odnosno sustav koji je temeljen na polaganom usvajanju gradiva, otkrivanjem, korak po korak (*grafikon 8*). No, zanimljivo je da se jedna četvrtina učitelja opredijelila za frontalno-predavački sustav koji se u svim promjenama obrazovnoga sustava želi potisnuti iz prvoga plana. Time se opovrgava dio treće hipoteze, vezan uz uporabu sustava poučavanja, jer većina učitelja ipak ne upotrebljava frontalno-predavački sustav poučavanja. Analiza varijance pokazuje da se učitelji u odgovorima ne razlikuju statistički značajno s obzirom na tip škole (Sig = 0,96, df = 136, p = 0,05) i s obzirom na godine radnoga staža (Sig = 0,99, df = 136, p = 0,05).

Grafikon 8. Uporaba sustava poučavanja

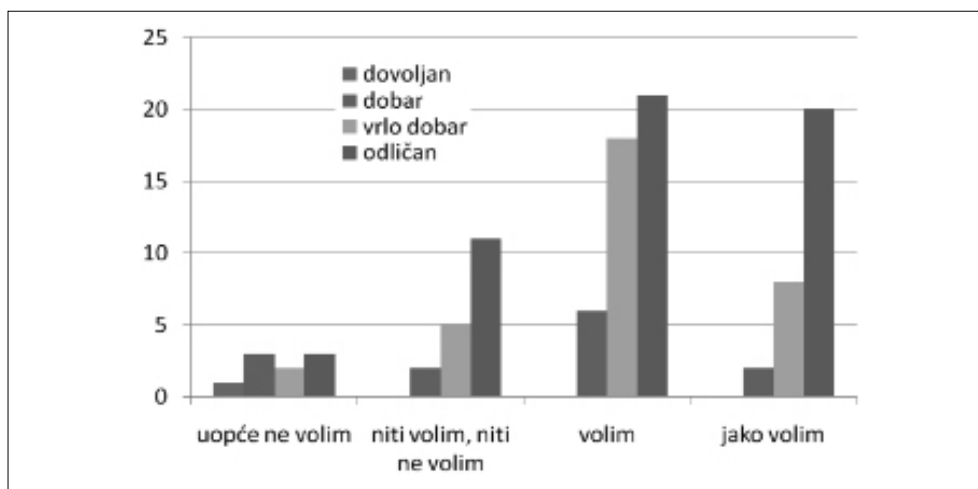
Završno su učitelji ispitani o primjeni načela humanističke edukacije u svojoj nastavnoj praksi. Rezultati pokazuju da učitelji najčešće od jezičnih djelatnosti (slušanje, govorenje, čitanje, pisanje), potiču jezičnu djelatnost pisanja, a zatim jezičnu djelatnost čitanja. Zanimljivo je da se jezična djelatnost slušanja gotovo uopće ne potiče, a važan je element komunikacijsko-funkcionalnoga pristupa jeziku. Osim toga, razvijanjem jezične djelatnosti slušanja, učenik će razvijati receptivne sposobnosti koje će mu omogućavati razumijevanje različitih oblika poruka i različitih diskursa. Od elemenata humanističke edukacije, najveći broj učitelja u nastavi jezika i jezičnoga izražavanja koristi didaktičku igru, i to statistički značajno veći broj učitelja koji rade u osnovnoj školi (Sig = 0,00, df = 136, p = 0,05). Učitelji samo ponekad potiču kreativno pisanje i aktivno slušanje. U osnovnoškolskome obrazovanju materinskoga jezika učitelji više potiču i druge oblike primjerene humanističkoj edukaciji, kao

što su likovni uradak, rasprave *za i protiv*, rješavanje križaljki i različiti kvizovi. Analiza varijance pokazuje da ne postoji statistički značajna razlika u rezultatima s obzirom na godine radnoga staža učitelja (Sig = 0,87, df = 136, p = 0,05). Učitelji ne koriste jednakomjerno, odnosno jednako često, elemente humanističke edukacije, ali ih ipak koriste. Stoga se prihvaća četvrta hipoteza koja pretpostavlja da učitelji hrvatskoga jezika u nastavnoj praksi primjenjuju načela humanističke edukacije.

b) Anketni upitnik za učenike

Istraživanje koje je provedeno s učenicima pokazuje da učenici boljšega uspjeha više vole hrvatski jezik kao školski predmet, iako ima odličnih učenika koji hrvatski jezik kao školski predmet uopće ne vole (*grafikon 9*). Zanimljivo je da manji broj dobrih učenika također voli hrvatski jezik kao školski predmet. Analiza varijance pokazuje da postoji statistički značajna razlika u stavovima učenika s obzirom na njihov uspjeh u hrvatskome jeziku kao nastavnome predmetu, što znači da bolji učenici statistički značajno više vole hrvatski jezik kao nastavni predmet (Sig = 0,05, df = 99, p = 0,05), čime je potvrđena peta hipoteza.

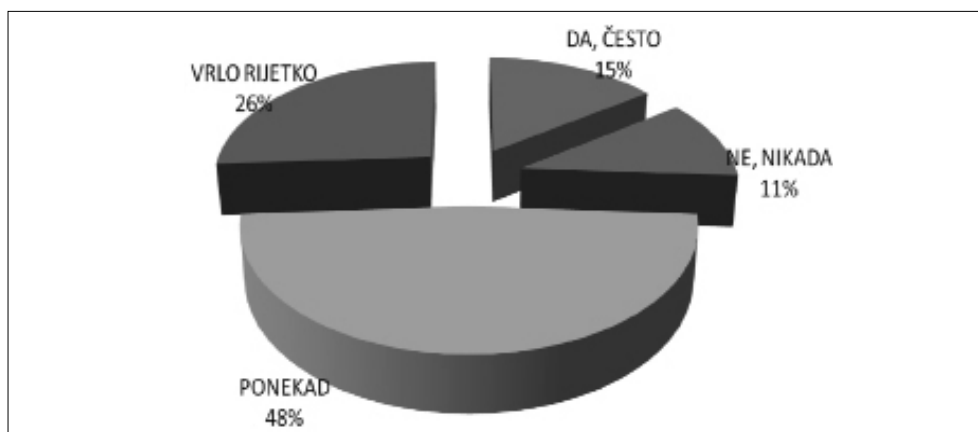
Grafikon 9. Koliko voliš hrvatski jezik kao školski predmet? (s obzirom na uspjeh)

Učenici općenito pokazuju slabiju motivaciju prema učenju hrvatskoga jezika, najčešće navodeći kako im je sadržaj težak, nerazumljiv, dosadan, opsežan, ne shvaćaju zašto im sve to treba. Također navode da učitelji ne objašnjavaju sustavno i polako, nego prebrzo prelaze preko gramatičkih sadržaja. Na taj način učenici ne stižu pratiti gradivo, a smanjuje se i sposobnost uspješne recepcije sadržaja. Većina učenika (60%), ističe da bi rado u nastavi jezika i jezičnoga izražavanja učilo kroz

igru, te navode kako učitelji vrlo rijetko (26%) ili gotovo nikada (11%) ne upotrebljavaju igru kao nastavnu metodu (*grafikon 10*).

Grafikon 10. Igrate li se tijekom nastave hrvatskoga jezika?

Kao sekundarni cilj, istraživanje je imalo za svrhu utvrditi i korelaciju između odgovora i učenika i nastavnika. Odgovori na ista pitanja, očekivano, nisu identični. Dok 22% učitelja ističe metodu raspravljanja, a 18% metodu razgovora, učenici te metode uopće ne navode u svojim odgovorima. Igru kao metodu za usvajanje jezičnih sadržaja učitelji primjenjuju vrlo rijetko ili nikada (36%), a učenici bi vrlo rado učili upravo na taj način. Ponekad učitelji upotrebljavaju metodu usmenoga izražavanja u obliku tzv. *parlaonica*. Prema rezultatima učeničke ankete, učitelji vrlo rijetko primjenjuju metode rada u kojima razvijaju jezičnu djelatnost aktivnoga slušanja. Odgovori učenika i učitelja podudaraju se jedino u metodi rad na tekstu i metodi pisanih radova (sastavaka). Neke su metode učitelji navodili kao često korištene, a učenici su ih označili kao rijetko ili nikada primjenjivane. Pearsonov test korelacije pokazuje da ne postoji povezanost između odgovora učitelja i učenika ($r = 0,15$, $df = 99$, $p = 0,05$), čime je potvrđena sekundarna pretpostavka u istraživanju (H6). Razlozi neujednačenosti odgovora mogu biti dvojaki - ili učenici ne prepoznaju navedene metode ili ih učitelji ipak ne primjenjuju onoliko često koliko su u anketi naveli. U svakom slučaju, rezultati ukazuju na potrebu mijenjanja načina poučavanja u nastavi hrvatskoga jezika, kako bi se promijenio stav učenika prema hrvatskome jeziku i njihova motivacija za učenje materinskoga jezika.

Istraživanje je, na kraju, pokazalo i neke pozitivne pomake. Na ljestvici najdražih i manje dragih školskih predmeta u ovome istraživanju, hrvatski jezik je na trećem mjestu, nakon matematike i stranoga jezika. To je puno bolji rezultat od istraživanja koja su provedena 2004. godine (Miljević-Riđički i sur.), kada se hrvatski jezik

zajedno s matematikom na ljestvici najdražih školskih predmeta našao pri samome dnu. Razlog vjerojatno leži u činjenici da se u posljednjih desetak godina ipak nešto pozitivno promijenilo u osnovnoškolskoj nastavi hrvatskoga jezika.

Zaključak

I ovo istraživanje potvrđuje da učitelji hrvatskoga jezika imaju važnu ulogu u kreiranju nastave, a time i važnu ulogu u životu mladih ljudi u osnovnoškolskome obrazovnome sustavu, osobito zato što s učenicima provode velik broj nastavnih sati. Učitelj hrvatskoga jezika ključna je osoba u prenošenju jezičnoga znanja, ali i poticanju načela humanističke edukacije. Motivacija i stav učenika prema nastavnome predmetu, između ostaloga, ovisi o učiteljskoj kreativnosti i predanju, odnosno njegovome stavu prema gradivu i načinima poučavanja koje u nastavi primjenjuje. Rezultati istraživanja ukazuju na potrebu više stručnih usavršavanja kako bi učitelji usvojili suvremene metode i postupke poučavanja, kako bi upoznali elemente komunikacijsko-humanističkoga sustava, te kako bi im se (osobito mlađim učiteljima i onima koji rade u strukovnim školama), pomoglo pri oblikovanju zanimljive i učinkovite nastave hrvatskoga jezika, čime bi se promijenio i stav prema učenju materinskoga jezika. Osim toga, rezultati potvrđuju potrebu što češće realizacije jezičnoga izražavanja kao važnoga segmenta nastave hrvatskoga jezika, jer upravo ti sadržaji kod učenika potiču razvoj komunikacijske kompetencije, uporabe stečenoga znanja u svakodnevnoj priopćajnoj praksi i različitim oblicima diskursa. U nastavnome bi procesu valjalo što češće koristiti suvremene strategije poučavanja, a osobito treba poticati razvoj jezičnih djelatnosti aktivnoga slušanja, stvaralačkoga pisanja, produktivnoga govorenja i raspravljanja, kroz koje se na vrlo svrhovit način mogu uvježbavati i razvijati jezične kompetencije.

Sve što učitelj čini u razredu djeluje na učenika i na to kako se osjećaju u razredu jer učenici reaguju na učiteljeve postupke (Rijavec i sur., 2008.). Upravo stoga, potrebno je djelovati na učenika pozitivno, uvažavajući njegovu osobnost, stavove i mišljenja te ga poticati na izricanje osjećaja, misli i stavova. Važnost poznavanja materinskoga jezika, kao što je već rečeno, naglašavaju sve provjere hrvatskoga jezika na nacionalnoj razini. Upravo zbog tih zahtjeva, hrvatski jezik potrebno je poučavati u skladu sa suvremenim pristupima i metodama, kroz problemsku, komunikacijsku, interaktivnu i funkcionalnu nastavu, kako bi se učenici pripremili za zahtjeve koji su pred njih stavljeni u testovima, ali i životu općenito. Učitelj hrvatskoga jezika u takvom procesu treba biti moderator, osoba koja stvara pozitivno ozračje, komunicira s učenikom i vodi računa o njegovim potrebama (Miljević-Riđički i sur., 2004.). Učitelj hrvatskoga jezika ujedno je i ogledni jezični model koji učenicima treba biti

primjer dobre, točne i uspješne komunikacije na materinskome jeziku. Veliki su zahtjevi pred njim, ali s obzirom na mnogobrojne promjene u obrazovnom sustavu, nužna je promjena načina poučavanja materinskoga jezika. Naime, motiviran učenik, kao i onaj koji ima pozitivan stav prema hrvatskome jeziku kao nastavnome predmetu, brže će, lakše i s manje poteškoća savladavati gradivo te pokazivati bolji uspjeh na testovima vanjskoga vrednovanja, ali i u svakodnevnoj komunikaciji. Stoga, treba biti svjestan uloge učitelja hrvatskoga jezika, ulagati u njihovo cjeloživotno obrazovanje i motivirati ih u radu. Učenje i poučavanje hrvatskoga jezika je u uzročno-posljedičnom odnosu. Kako je riječ o materinskome jeziku, a ujedno i o jeziku komunikacijske zajednice, znanje materinskoga jezika i visoka razina pismenosti važan su preduvjet uspješnosti.

Literatura

- Anić, V. (2001.). Rječnik hrvatskoga jezika. Zagreb: Liber.
- Chomsky, N. (1986.). Knowledge of Language: Its Nature, Origin and Us. New York: Praeger.
- Cook, G. (2000.). Language Play, Language Learning. Oxford Applied Linguistics: Oxford University Press.
- Češi, M. i Barbaroša-Šikić, M. (ur.) (2007.). Komunikacija u nastavi hrvatskoga jezika. Suvremeni pristupi poučavanju osnovnim i srednjim školama. Zagreb: Agencija za odgoj i obrazovanje i Jastrebarsko: Naklada Slap.
- Duran, M. (1997.). Dijete i igra. Jastrebarsko: Naklada Slap.
- Hymess, D. (1980.). Etnografija komunikacije. Beograd: BIGZ.
- Katičić, R. (1970.). Jezikoslovni ogledi. Zagreb: Školska knjiga.
- Miljević-Ridički, R., Miljković, D., Pavličević-Franić, D., Rijavec, M., Vizek-Vidović, V., Vlahović-Štetić, V. i Zarevski, P. (2000.). Učitelji za učitelje. Zagreb: UNICEF i IEP.
- Nastavni plan i program za osnovnu školu (2006.), ur. D. Vican i I. Milanović Litre. Zagreb: Ministarstvo znanosti, obrazovanja i športa RH.
- Pavličević-Franić, D. (2005.). Komunikacijom do gramatike. Zagreb: Alfa.
- Pavličević-Franić, D. i Aladrović, K. (2008.). Jezične kompetencije učenika na početku školovanja: normativnost nasuprot pragmatičnosti. Zbornik RUHJ- 1 (ur. V. Šimović), str. 126-140. Zagreb: ECNSI i Učiteljski fakultet Sveučilišta u Zagrebu.
- Pavličević-Franić, D. i Aladrović, K. (2009.). Psiholingvističke i humanističke odrednice u nastavi hrvatskoga jezika. Zbornik RUHJ-2 (ur. V. Šimović), str. 165-187. Zagreb: ECNSI i Učiteljski fakultet Sveučilišta u Zagrebu.
- Piaget, J. (1977.). The language and thought of the child. New York: Harcourt, Brace.
- Rijavec, M., Miljković, D. i Brdar, I. (2008.). Pozitivna psihologija. Zagreb: IEP-D2.
- Zajednički europski referentni okvir za jezike: učenje, poučavanje, vrednovanje. (2005.). Zagreb: Školska knjiga.

Influence of teaching methods on pupil motivation and attitude towards Croatian as a school subject

Abstract

When they start school, children begin to learn the standard Croatian language which takes up most of the school hours during their education. Despite that, research has shown a low level of basic literacy in Croatia as well as the fact that the Croatian language is one of the two least liked subjects among the pupils (Miljević-Riđički *et al.*, 2004). This research strived to answer a basic linguodidactic and communicational as well as a pedagogic-psychological, question: to what extent does one need to change the methods used in the teaching of the Croatian language in order to motivate pupils to start loving their mother tongue and to acquire it more successfully and more easily.

Teachers of Croatian have an important role in the teaching process as well as in encouraging a positive attitude towards the mother tongue. Hence, the primary goal of this paper was to investigate the motivation and teaching methods of teachers of Croatian (N=150) and to investigate pupils' attitude towards the Croatian language as a school subject (N=200). The instruments used in the research were questionnaires. The data was analysed in the SPSS statistical software (F-test, t-test, X²-test).

Key words: Croatia language tuition, job motivation of teachers, motivation of pupils, early language discourse